

مسأله عرف عقلا

(درآمد، تحلیل، نقش عرف در فقه و حقوق اسلامی)

نویسنده: اکرم عظیمی راستی

سرشناسه	: عظیمی دوستی، اکرم، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: مسأله عرف عقلا (درآمدی تحلیلی به نقش عرف در فقه و حقوق اسلامی)
مشخصات نشر	: / اکرم عظیمی دوستی.
مشخصات ظاهری	: همدان: فراگیران سینا، ۱۳۹۹.
شابک	: ۱۱۵ ص.
وضعیت فهرست‌نویسی	: ۹۸۷-۶۰۰-۷۷۸۰-۸۲-۴:
یادداشت	: فیفا:
عنوان دیگر	: کتابنامه.
موضوع	: درآمدی تحلیلی به نقش عرف در فقه و حقوق اسلامی.
موضوع	: عرف (فقه):
موضوع	: Customary law (Islamic law):
بند کنگره	: BP ۱۹۸/۶:
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۲۴:
شماره ثبت‌نامی ملی	: ۶۲۱۳۴۶۹:

عنوان کتاب:	مسأله عرف عقلا (درآمدی تحلیلی به نقش عرف در فقه و حقوق اسلامی)
مؤلف:	اکرم عظیمی دوستی
ناشر:	انتشارات فراگیران سینا
چاپ:	سینا
شمارگان:	۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ:	۱ / ۱۳۹۹
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۷۷۸۰-۸۲-۴
قیمت:	۳۵,۰۰۰ تومان

مرکز پخش: همدان، خیابان شریعتی، مقابل کبابیان، کوچه مهر

تلفن: ۰۲۱-۳۲۵۱۴۴۶۱-۳۲۵۱۶۱۴۴-۳۲۵۲۸۴۶۲-۰۲۱-۳۲۵۱۷۲۵۲-۰۲۱-۳۲۵۱۷۲۵۲

فهرست مطالب

۹	مقدمه نویسنده
		بخش اول - مفهوم، مبانی و اقسام عرف
۱۵	مقدمه
۱۵	مفهوم شناسی عرف
۱۵	عرف در لغت
۱۶	عرف در اصطلاح
۱۶	الف- تعریف ابو حامد محمد غزالی
۱۷	اشکالات تعریف غزالی
۱۹	ب- تعریف بدران
۲۰	اشکالات تعریف بدران
۲۰	ج- تعریف استاد عمید زنجانی
۲۱	اشکالات تعریف عمید زنجانی
۲۲	د- تعریف عبد الوهاب خلاف
۲۲	ه- تعریف صاحب جواهر
۲۵	ع- تعریف حقوقی عرف
۲۶	اقسام عرف به اعتبارات مختلف

۲۶	عرف عام
۲۷	عرف خاص
۲۷	عرف مشرعه
۲۸	عرف مکان‌ها
۲۸	عرف اصناف
۲۸	عرف قولی
۲۹	عرف عملی
۳۱	عرف ملرد
۳۱	عرف غالب
۳۱	عرف مشتک
۳۲	عرف مقارن
۳۲	عرف غیر مقارن
۳۳	عرف دقیق
۳۳	عرف مسامحی
۳۴	عرف صحیح
۳۴	عرف فاسد
۳۴	اقسام عرف از دیدگاه صاحب جواهر
۴۰	اهمیت عرف
۴۷	تفاوت عرف با مفاهیم مشابهه
۴۷	تفاوت عرف و عادت
۵۰	تفاوت عرف و اجماع
۵۱	تفاوت عرف و مد
۵۱	تفاوت قاعده عرفی و قانون
۵۲	تفاوت عرف و بنای عقلا
۵۳	تفاوت بنای عقلا و دلیل عقل
۵۵	عوامل مؤثر در پیدایش عرف
۵۷	عناصر و ارکان عرف

بخش دوم: عرف شرعی و کاربرد آن در اصول و استنباط احکام

۶۲	عرف و رفتار شارع
۶۲	اقسام احکام و دستورات اسلام
۶۲	احکام تأسیسی
۶۲	احکام امضایی
۶۴	شرایط اعتبار عرف در شرع
۶۸	استدلال عرف در دلالت
۶۹	مراعات عرف در حجیت
۷۱	عرف و مسأله اهل سنت
۷۵	کاربرد عرف در استنباط احکام
۷۹	کاربرد عرف در احکام
۷۹	نظر دکتر ابوالقاسم مرجی
۸۰	نظر عمید زنجانی
۸۰	قلمرو و دلالت عرف
۸۴	دلالت عرف بر حکم تکلیفی
۸۵	دلالت عرف بر حکم امور مستحدثه

بخش سوم: جایگاه و آثار عرف در فقه و حقوق اسلام

۹۰	مقایسه جایگاه عرف در فقه و حقوق
۹۳	آثار عرف در فقه و حقوق اسلام
۱۰۶	اثرگذاری شرع بر عرف
۱۱۰	تعارض عرف و قانون
۱۱۳	کتابنامه

مقدمه نویسنده

موضوع عرف و جایگاه آن در استنباط احکام شرعی، از مهم‌ترین مباحث عصر حاضر محسوب شده. و به جهاتی از جمله: ابراز نظرهای افراطی و شبهه پراکنی در برخی مطبوعات که برخی گرفتار افراط شده تا پرتگاه عرفی سازی و عرفی مداری فقه پیش رفته‌اند و عده‌ای دچار تفریط شده و تا دره نسبیت فهم و انکار مرجعیت عرف در تحت ماهیم الفاظ و ضوابط عرفی و عقلایی حاکم بر فهم متون سقوط کرده‌اند. ضروری می‌نماید.

و هم چنین سواد علمی و ادبی جوانان طالبان علم، تحقیق اندک، نیاز به جامع نگری و نیز برقراری نظم و ترتیب نظر بر این بحث، اینکه عرف عقلا، نمی‌تواند دلیل مستقلاً در مقابل دیگر ادله، مثل دایب سنت باشد، بلکه حجت و دلیل بود نش به اعتبار کاشفیت از تقریر شارع است. پس نه در عرف عقلا نیز مانند اجماع و سیره متشرعه، در نزد شیعه، به سنت شرعیه برمی‌گردد.

در واقع اهمیت عرف شناسی تا آنجا که بخش عمده‌ای از متون فقهی در برگرفته مسائل و موضوعات عرفی است و درک صحیح این بخش از مسائل و موضوعات و فهم صحیح آن دسته از متون به شناخت عرف از منظر فقهی گوناگونی که در دانش فقه مطرح شده بستگی دارد. و با توجه به نقش عرف در استنباط احکام حتی ادعا شده که بسیاری از اختلافات فقهی معلول استظهارات عرفی است. و اینیه ممکن است فهم شخصی خود را به عنوان فهم عرفی تلقی کند و به جای استفاده از عرف، بر مسائل فلسفی و ژرف کاویهای عقلی تکیه نماید.

از این رو لازم است که تحقیق و بررسی بیشتری نسبت به آنچه تا کنون در زمینه عرف انجام شده است، صورت گیرد تا حد و مرز بین عقل و عرف در میدان استنباط حکم شرعی به خوبی تبیین شود.

نگارنده با بررسی اجمالی و مختصر در فقه به این نکته دست یافت که منابع فقه از درجات و اهمیت متفاوت برخوردارند، در نظر همه مکاتب و مذاهب فقهی، قرآن و سنت از ارزش والایی برخوردار است و در نزد بعضی، عقل نیز در کنار این دو قرار می‌گیرد، منابع دیگر هم، مانند: اجماع، عرف، بنای عقلا، استحسان، قیاس و ... در درجه بعد از اهمیت قرار دارند.

آنچه مشهور است ادله اجتهاد یعنی کتاب و سنت و عقل و اجماع محدود به همین چهار مورد است، اما در روند اجتهاد، عوامل دیگری نیز مؤثر هستند به حدی که در سایر فرقه‌های اسلامی در ردیف و در کنار همان ادله اجتهاد قرار گرفته‌اند: مثل عرف، قیاس، استحسان، معراج، رسله و ... اما در فقه شیعه، در لابه لای مباحث اصولی در مورد آنها سخنانی گفته شده است که برخی صریحاً رد شده مثل قیاس و برخی دیگر با قیود و شرایطی پذیرفته شده است مثل عرف و بنای عقلا.

در این کتاب سعی شده است به مسئله عرف نگاهی اساسی‌تر و زیر بنایی‌تری داشته باشیم به نحوی که اگر نتوان آن را سررشته دله چهارگانه قرار داد، لاقلاً به عنوان یکی از منابع مهم فرعی یا درجه دو اجتهاد، مورد ملاحظه واقع شود زیرا بسیاری از احکام اسلامی بدون توجه به عرف قابل فهم و پیاده شدن نیستند چون فقه، فقط حکم را بیان می‌کند ولی تعیین مصداق و درک مفاهیم و پیدا کردن موضوع آن، با عرف است.

بنابراین در کتاب پیش رو سعی بر آن است، نگاهی جدید به جایگاه عرف داشته، و با توجه به پویایی و تحرک فقه می‌توان با تکیه بر منابع اولیه فقهی آن را کمال آمد و به روز نمود. کتاب حاضر از سه بخش تشکیل شده است.

در بخش اول: به مبانی و مفاهیمی که شامل تعریف عرف در لغت و اصطلاح، تفاوت عرف با غیر، عناصر و ارکان عرف (عوامل مؤثر در پیدایش عرف، انواع عرف عام و خاص، قولی و عملی، مطرد و غالب و مشترک، صحیح و فاسد، مقارن و غیر مقارن، عرف دقیق و مسامحی و غیره پرداخته شده است.

دربخش دوم: عرف و شرع که شامل عرف و رفتار شارع، شرایط اعتبار عرف، استقلال عرف در دلیلیت عدم آن، و مراتب عرف در حجیت، و همچنین مباحثی از جمله کاربرد عرف، موارد کاربرد عرف در استنباط، دلالت عرف و نقش عرف در تغییر موضوع مورد بررسی و واکاوی قرار گرفته است.

در بخش سوم: به جایگاه و آثار عرف در فقه و حقوق پرداخته شده است. با پاسر اروان از خداوند تبارک و تعالی و با قدردانی تمام اساتید ارجمنندی که در طی دوره تحصیل از خرمن علوم و اخلاقشان بهره‌ها برده‌ام. اثر حاضر که دروسی است به پیشگاه با وفاترین و با گذشت ترین بانوی دو عالم حضرت صدیقۀ طاهره علیها السلام که لحظه به لحظه عمر کوتاه و پر بار او درس آموز بشریت بوده و محققان کی بسیرت با مطالعه زندگی او غرق در حیرت و تحسین گشته‌اند. و تقدیم به روح پاک و مطهر علمای بزرگ اسلام که چراغ هدایت و سعادت و ورثه انبیا و ائمه معصومین بودند. و همچنین تقدیم به روح پاک و مطهر شهید بین المللی مقاومت، سردار دلها حاج قاسم سلیمانی.

۶ شعبان ۱۴۴۱ هـ. ق مطابق با ۱۲ خرداد ۱۳۹۹

اکرم عظیمی دوهی

مدرس حوزه علمیه الزمزمه الربیع همدان